

SEMANTIKA STARIH SLOVENSKIH TOPONIMA CRNOGORSKOG ŠEVERA

Radomir Ilić

Most of the names of relief forms in the Montenegrin north is of authentic Slavic origin. When they came to this land, our ancient ancestors relied on their own language instrument naming the new landscapes according to their appearance and most significant features. Overemphasising the presence of foreign language elements in the Montenegrin lexical corpus, the traditional onomastics had completely deviated from the essential semantic characteristics of most of the toponyms from the Montenegrin north. Our analysis gives an explanation of semantic complementarities of the old Slavic toponyms with the appearance and structure of marked objects and spatial units, trying to emphasise the perfection of precision of the original Montenegrin names.

Dosadašnja tradicionalna onomastička tumačenja nijesu rasvijetlila prava značenja i raspored većine imena bjelopoljskih sela iz Vladislavljeve povelje, niti u tom smislu ohrabruju najskorije semantičke analize starih toponima ševera Crne Gore. Od poznatijih lingvista jedino je dr Mitar Pešikan akribično naveo i koristeći topografske sekcije prilično vjerno rekonstruisao nekađašnji srednjovjekovni položaj pomenutih naseobina. Međutim, tvorbenom i semantičkom genezom njihovih naziva dr Pešikan se nije bavio, budući da mu je interesovanje u tome radu¹ bilo usmjereno prvenstveno na zetsko-humsko-raške homonime.

¹Mitar Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskog doba*, Onomatološki prilozi SANU iz 1983. godine, br. IV, str. 195 – 198.

Jedna od najvažnijih pretpostavki za uspješnost toponomastičkih ispitivanja je opsežno terensko istraživanje uz, pored ostalog, konsultovanje i što više domicilnih informatora. Tek poslije dugog boravka na terenu i sagledavanja njegovog oblika, geološkog sastava i ostalih strukturnih značajki može se pristupiti pažljivijoj analizi rasporeda mjesta kojeg naznačavaju imena graničnih orijentira u starim manastirskim poveljama. Za međne orijentire i srednjovjekovni administratori su uzimali lako uočljive visove, stijene, rijeke i druge geografske dominantne elemente, pa se često nakon sagledavanja njihove obličke strukture lakše dolazi i do tadašnjih suštinskih semantičkih obilježja i dalje geneze njihovih imena, i rasporeda, i tvorbene i značenjske geneze imena sela kojih omeđavaju.

U Vladislavljevoj povelji iz 1234. godine navedena su imena sela koja su bila u pošedu Manastira Svete Bogorodice u Bistrici kod Bijelog Polja, i njihove granice prema župskom ili civilnom sektoru. Nakon uvodnog dijela povelja potvrđuje kao crkvene pošede sljedeća sela:

Быстрицу около цръкве, Невызраке обое; а тому селу мега како ie пришьль рѣть мегоу Ораховицовъ и мегоу метохиовъ цръквномъ именемъ Мѣлци низышьдыше на дѣль – що ie о оноу страноу дѣла този жоупско а що ie о сию страноу дѣла този цръковноо – право оу рѣть именемъ оу Крижевъць, оу стѣноу оу Осоиноу и отъ стѣне на погорь оу Добриню – и од тога ща ie по сиеи странѣ Добриние този цръковно – како оу Лимь пристае Добриня, и прышьдыше Лимь мега оу Глоубоки потокъ оу Трѣбѣня Пекъ оу Локвьъ оу Кобылю главоу оу Кръстьць оу Градище, а тоизи меги име Смръдеки потокъ.² (U daljem tekstu slijede opisi međa sela Plana i Mojstir, i prava i obaveze sokalnika i meropaha).

² Staroslovenski tekst je naveden prema knjizi A. Solovjeva *Odabrani spomenici srpskog prava*, Beograd, 1926. , str. 28-29.

Kad se pažljivije osmotri konfiguracija terena današnje bjelopoljske Mjesne zajednice Kanje uočava se da je staroslovenski tekst namjenski veoma precizan, te da se iz njega jasno vidi da je početni granični orijentir sela Nevizrake rubni ili donji (како ie пришьл) dio rta ili kose koja blago se spuštajući (низъшьдыше) razdvaja Orahovicu (i danas Orahovica) i crkvenu teritoriju zvanu Мѣльци (današnje Mioče). Pomenuti rt je današnja kosa između Orahovice i Mioča što se spušta u potezu: Vučja jama, Jedina bukva, Mlakva. Pošto je teritorija Mioča jasno označena kao crkveni pošed (мегоу метохиовъ црѣвномъ именемъ Мѣльци), teritorija ranije (Uroševom poveljom) pripojenih a sada potvrđenih crkvenih pošeda obuhvatala je atare Metanjca, Kanja i Dobrinja spuštajući se pravo od Mlakve prema rubnom donjem dijelu rta Križevca ispod lokaliteta Selička međa, prelazeći niže njega nedaleko od izvora Kišela voda završetak plodne uvale Mećehe (narodski Maće). Pošto je prethodno, dakle, naznačio da se župska ili civilna imanja nalaze lijevo od pomenute orahovičke kose (що ie o оноу страну дѣла този жоупско), to jest na prostoru današnje Orahovice i Kukulja, crkveni administrator nastavlja ubikaciju granične linije poveljom potvrđenih pošeda, navodeći da se ona pruža pravo u rt zvani Крижевъць. Крижевъць ili docnije Križevac je očigledno današnja miočka kosa koja seosku teritoriju križa, polovi ili dijeli na dva dijela počev od lokaliteta Zebin do podno Lise, preko Akalice, Ćukavaca, Breze, Šiškovca, Miočkog brda na kojem je mjesno groblje, pa do Šanca, iza koje se severoistočno nalazi današnji dobrinjski zaselak Zakriževac. Današnje ime Mioče nastalo je od navedenog staroslovenskog naziva Мѣльци sa ikavskim varijetetom ѣ (poput npr. -sidio) djelovanjem alternacije *c : ĉ* i promjene *l u o*: Мѣльци > милц + је > милчѣ > мѣлчѣ > миѣчѣ > Мѣоче. Nakon облика мѣлчѣ

(< милц + је) *selo ili imanje* sa posesivnim pridjevskim značenjem prvog člana, uslijedio je oblik миѠче ђе kratkouzlazni akcenat i dužina na krajnjem slogu ukazuju na kategoriju porijekla. Poslije elipse i konačne akcenatske izmjene dobijena je današnja vlastita imenica srednjeg roda Mioče.

Jedina tačka sa koje su se mogli potpuno sagledati položaji pomenutih poveljom potvrđenih crkvenih poседа i njihovi granični lokalitetski orijentiri je današnji lokalitet Visočka. Jedino se odatle kompletna teritorija vidi kao na dlanu, jedino odatle su Nevizrake sagledive (Nevizrake, u prijevodu na današnji jezik: nesagledive od staroslovenskog възрети - ugledati ili sagledati), jedino se odatle u odnosu na pomenute granične kose navedeni crkveni poседа doimaju kao poседа s ove strane, prema nama ili do нас(а що је оу сию страну дѣла този црковноу).

Od rta Križevca granična linija se pruža pravo u стѣноу оу Осоиноу (današnji Gojački krš), pa se dalje blago penje do u Dobrinju (и отъ стѣне на погоръ оу Добриню). Dobrinja je očigledno ime današnje dobrinjske rječice, jer se u daljem tekstu kao međni orijentir navodi mjesto kod kojeg se ona uliva u Lim (како оу Лимъ пристаие Добриня). Prelazeći Lim graniца crkvenih poседа je dalje išla današnjim Dubokim potokom naspram Dobrakova na srbijanskoj strani (prema povelji - Глоубоки потокъ) do uvale sjeničkih Trijebina obuhvatajući seoske atare Vrbnice i Plane i povijajući jugozapadno do današnjeg sela Mojtira (prema povelji – Молстирь). Ime rijeke Dobrinja kao i ime današnjeg sela Dobrinja predstavljaju eliptičke pridjevske sufiksane likove ličnog imena Добрин: Добрин + ја > Добринја, u značenju: Dobrinova (rijeka), i Добрин + је > Добринје, u značenju: Dobrinovo (imanje). Hidronim Dobrinja označavao je tada i današnju kanjsku rječicu, dok je plodne prostore današnjih kanjskih i milovskih ravna označa-

valo ime Nevizrake (u prijevodu: neugledive ili sakrivene od pogleda). Zaista je položaj tih veoma lijepih i plodnih dolinica takav da se sa većine stajnih tačaka okolnog uzvišenijeg prostora ne mogu videti, pa je sasvim razumljivo što je na istom značenjskom fonu uslijedio i kasniji naziv današnjih Kanja (Ukrinje), jednog od dvaju krakova srednjovjekovnih crkvenih Nevizraka.

Množinski imenski oblik Kanje je najvjerovatnije kasnije upotrijebljen sa značenjem skupa malih plodnih parcela. Za pristup njegovoj semantičkoj suštini od krucijalnog je značaja sagledavanje njenog tvoračkog paralelizma. Značenje većine toponima toga tipa formiralo se je u odnosu prema strukturi srodnih toponima. Tako se značenje toponima Makanjska Galica iznad kuća Damjanovića u bjelopoljskom selu Lijeska formiralo u odnosu na izgled i osobine sušednog visokog strmog lokaliteta Galica iznad zaseoka Vukanovići u istoimenom selu. Dok Galica označava u sivo-mrkom šumovitom okružju veliki stjenoviti kompleks, Makanjska Galica označava prema strukturi i položaju njemu srodan, samo po veličini mnogo manji krševiti lokalitet. Prvi prefiksadni pridjevski element *ma* tih starih složenica ima značenje srodnosti ili srodstva sa nečim ili nekim, dok drugi element označava najuočljiviju odnosnu osobenost objekta koji predstavlja. Isto tako crnogorski naziv za dijete (ma)kanja suštinski znači: mali ili neodrastao (srodni) potomak odraslog (višeg) čovjeka. Na istom značenjskom fonu su i ime Kanjoš (mali rastom) čuvenog Ljubišinog junaka iz pripovijetke *Kanjoš Macedonović* i naziv odseljenog bjelopoljskog bratstva Kanjevci za koje je sačuvano predanje da su većinom bili malog rasta, ali neobično snažni i žustri ljudi. Sličan tvorački paralelizam kumovao je i nastanku naziva Kanje koji je zamijenio staro srednjovjekovno ime Nevizrake. Dok su okolne obradive parce-

le smještene na dugim blagim podlisanskim padinama pa im je usljed toga i površina veća, kanjske njivice i livadci u uskom i kratkom usijeku će se sastaju dvije rječice jedva da premašuju veličinu prostranijih vrtova. Suprotni položaji i različiti oblici tih prostornih cjelina uslovlili su i semantičku opozitnost njihovih oznaka.

Iako se Kanjama susjedno selo Metanjac ne pominje u Vladislavljevoj povelji jer tada vjerovatno nije ni bilo formirano kao značajnije naselje (turski defteri iz 1571. godine bilježe mjesto Metan potok) bjelopoljski profesor Jovan Čelebić pretpostavlja da je značenje njegovog imena identično značenju imena Metalište i Metaljka na čijim zaravnima su se prema njegovom mišljenju odvijala čobanska takmičenja u bacanju kamena s ramena i druge igre, i dodaje kako - “se misli” da je današnji Metanjac - “selo Nevizrake koje je u vrijeme podizanja Voljavca dato mu u posjed”.³ Sudeći prema položaju pomenutog sela u odnosu na geografski koherentne susjedne ravničarske plodne predjele Voljavca, Gubavča i Unevine, to jest potpunog preglednog ševernog dijela bjelopoljske ravnine uz rijeku Lim, njegovo ime moglo bi vući korijene od značenja zabačenosti iza nečega, jer na relevantnost pominjanog tvorbenog procesa i u tome slučaju upućuje značenje starih naziva susjednih Kanja (Nevizrake, Ukrinje). Iz perspektive posmatrača okolnih ravnih i preglednih predjela Metanjac je u svom uskom pristranku zabačen ili zametnut iza unevinske kose i prijevoja Krstac, a iza njega se sakriveni ili ukriveni od pogleda nalaze Nevizrake (kasnije Ukrinje), to jest atari današnjeg sela Kanje, mada se ne može zanemariti ni varijanta da taj naziv predstavlja sufiksalni lik ličnog imena Метан, niti mogućnost da je

³ Jovan Čelebić, *Mjesta nazvana po igrama i zabavama*, Bjelopoljske novine, 20. VIII 1988. , str. 5.

nekada označavao lovilište ribe (prema staroslovenskom glagolu метати što znači bacati ribarske mreže).

* * *

Pominjana mjesta s lijeve obale Lima (gledano nizvodno) Mioče, Kanje, Dobrinje, Metanjac pripadaju širem prostoru između Brodareva i Bijelog Polja označenom na svim starijim topografskim kartama kao Komarani. Ime Komaran na sekcijama označava i današnju užu grupaciju sela zapadno od Brodareva (Bjelohova, Komadine, Brvine, Ivezići), a nahija sa istim imenom pominje se u turskom popisu iz 1571. godine. Slične morfološke strukture je i ime sela Kovren na bjelopoljskom severozapadu. Oba naziva (Komarani i Kovren) vuku korijenje od spoja prvog prefiksalnog elementa *ko* i staroslovenskih pasivnih participa preterita мърѣнь i вѣрънь (мърѣнь od intranzitiva мърѣти -tamniti, crnjeti; вѣрънь od вѣръти -izvirati, vreti). (Ко)мърѣнь > (ко)марен > Комаран > Комарани; (Ко)вѣрънь > (ко)врѣн > Коврен.

Koliko nam je poznato, do sada nije bilo uočeno pravo značenje toga prvog prefiksalnog pridjevskog elementa *ko*. Prilikom analize toponima u kojima se on nalazi Aleksandar Loma navodi: „čini nam se da u toponimiji Srbije možemo prepoznati još jedan imenski par takve strukture kao Мъльнь : Помъльнь, s tim što se u ovom slučaju naša obaveštenost o imenima koja ćemo razmatrati (toponimi Maren i Kovren koji su na teritoriji Crne Gore, a ne Srbije, prim. R.I) uglavnom svodi na podatke sa topografskih karata; ne znamo, dakle, naglaske, nemamo podrobniju predstavu o izgledu i drugim odlikama onomastičkih objekata, i sve to unapred nalaže određen oprez pri vrednovanju pretpostavki do kojih smo došli“⁴, i projicira na kraju da Maren

⁴Aleksandar Loma, *Imenski par Maljen: Povlen*, Onomatološki prilozi SANU iz 1982. godine, br. III, str. 161-162.

znači tamni predio, a Kovren - sličan Marenu, to jest - kao Maren. Međutim, i kod određivanja značenjske geneze pomenu- tih imena mora se uzeti u obzir da je mnoštvo naziva ovdašnjih prostornih cjelina i dominantnih orijentira izvođeno prvjenstve- no na osnovu njihovog oblika ili položaja u odnosu na sušedne onomastičke objekte. U blizini današnjeg zaseoka Maren bjelo- poljskog sela Grab nalazi se dominantan kompleks obrastao gustom i visokom crnogoricom, poznat odvajkada u narodu i na svim topografskim kartama upisivan kao Crni Vrh. Sa puno osnova se može pretpostaviti da je prvotni njegov naziv kao dominantnog uzvišenog prostornog orijentira bio oblik Maren (u značenju -zacr njen, zatamnjen ili crni (vrh), potekao od pasivnog participa preterita мърънъ. Po našem mišljenju ime Komaran predstavlja staru složenicu napravljenu od dva parti- cipska elementa *ko* i *maren*. Prvi element *ko* ima upućivačko značenje -okružen, i to onim što označava drugi element slože- nice. Dakle: (Ko)maren = okružen zacrnjenim ili tamnim, to jest u konačnici (Ko)marani = predjeli okruženi dominantnim tam- nim visokim kompleksima ili brdima obraslim crnogoricom. Zaista je položaj navedenog prostora između Brodareva i Bijelog Polja takav, tj. okružen visokim kompleksima četinarar: sa severozapada i zapada Crnim Vrhom i vraneškim i prošćen- skim brdima crnogorice, a sa severoistoka, istoka i jugoistoka četinarskim tamnim uzvisinama Jadovnika, Ozrena, Mačkovica i bihorskih vrhova. Sljedstveno tome ime crnogorske rijeke Komarnica znači: okružena tamnim, ili rijeka sa crnim četina- rskim okruženjem, a i naziv pavinopoljskog zaseoka Kovren iden- tične je tvorbene strukture. Njegovo značenje je: prostor okru- žen uzavrelim, tj. izvorima ili vrelima. Na rubovima tog lijepog mjesta kružno su smještena izvorišta Ljubovide i drugih brojnih manjih vodotoka. I naziv crnogorskog Kolašina ukazuje na veoma stari tip složenice sa značenjem: prostor okružen pošum-

ljenim ili šumovitim, tj. listopadnom šumom ili lesom (za crnogoricu je stari naziv –omar). (Ко)ле^асин > (Ко)ле^ашин > (Ко)лашин. Imena Gornji Kolašin za današnji Kolašin i njegovu okolinu i Donji Kolašin za prostor između Lise, Tare i Bjelasice sa Mojkovcem kao središtem, kako 1939. godine precizno bilježi bjelopoljski profesor Đukan Joksimović u svojoj knjizi *Donji Kolašin*, očigledno su oznake prostornih cjelina čija je zajednička osobenost bogatstvo listopadnog rastinja kojim su okružene njihove ravnine u dolinama Tare, Ljuboviđe i gornjeg toka Lješnice i prisojni obronci Lise, Bjelasice i proščenskih brda. Naravno, mi ne osporavamo validnost podatka iz narodnih priča da je njegov naziv nekada davno označavao drveno kružno naselje, niti osporavamo da je značenje Kolašina kao sedišta krilnika ili kapetana janjičarske vojske pripadalo nazivu ovog mjesta u jednom istorijskom periodu.⁵ Tragove naziva sušedne prostorne cjeline s lijeve strane rijeke Tare nalazimo u pričama i predanjim zatarskih doseljenika. Prema živom i upečatljivom pripovijedanju starih miočkih i dobrinjskih pamtiša neki od njihovih doseljenih predaka su svoju zatarsku postojbinu zvali Kotaran, što je, prema njihovom kazivanju, značilo: prostor koji opasuje rijeka Tara. Etimologiji tih bistrh i simpatičnih brkajlija malo je falilo do pogotka u - „sred sredine“, jer Kotaran označava okruženi prostor, ali ne Tarom već njenim kanjonom. Naime, stari pasivni particip preterita тѣрѣнъ znači lomljen ili prolomljeni, a složenica (Ко)тѣрѣнъ ili modifikovano Котаран: prostor okružen prolomljenim ili razlomljenim. U samo ime rijeke Tare inkorporirano je isto polazišno semantičko obilježje. Tara znači: ona koja lomi, ruši, uništava, satire sve pred sobom. Za čovjeka koji je nastradao strmoglavivši se niz neku visoku liticu kada je pri dodiru sa tlom usljed visine i naročito velike

⁵ Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966., str. 412 – 413.

brzine padanja nastupilo lomljenje svih djelova njegovog tijela stanovnici crnogorskog ševera kažu: „Satro se“, što doslovce znači: slomio se. Satrijeti ili satrti konja znači slomiti ga, tj. naćerati ga u toliko brzu trku da ne može usljed velike brzine izbjeći uzastopnu blizinu prepreka koje mu polome noge. Komaranima sušedni Kotaran oznaćavao je današnju sinjajevin-sko-šaransku visinsku površ okruženu prolomljenim ili razlomljenim tarskim kanjonom. Isto ime zadržalo se je i u pripovijedanju raseljenog muslimanskog stanovništva sa prošćensko-barićke visoravni. Autor ovog rada je zabilježio detalj iz predanja bjelopoljskih Martinovića kako su njihovi preci morali seliti iz vraneškog pobrđa jer im – „nije bilo života od madžgana s ravnog Kotarana“. Tako su bez ikakvog osnova teze da je rijeka Tara dobila ime po ilirskom plemenu Autarijati, a sa mnogo argumenata se može tvrditi da joj je ime dalo naše crnogorsko stanovništvo, pogotovo što su još diljem Crne Gore a naroćito na njenom ševeru u veoma živoj upotrebi oblici sa istovjetnim morfološkim jezgrom i semantićkim obilježjem lomljenja, slamanja, rušenja, mrvljenja, trošenja, uništavanja, nestajanja netragom, tj. brzog i nezadrživog iznenadnog udara nepredvidive, neobuzdane sile što do kraja uništava ili satire sve pred sobom: satirati, satarisati, satariti, -satar ti puko, satrti se, zatirati, zatrti, starati, ostarati. Pogled na Tarin duboki kanjon, na posljedicu prodora ubistvene vode najpovoljnija je etimološka pozicija naspram njenog lijepog i jednostavnog imena. Onakav rusvaj, onakav prolom, onakvu razderotinu na ševeru Crne Gore mogla je napraviti samo ona koja nezadrživu lomi, ruši, mrvli, uništava, satire. Nije slučajno što je tu snagu najbolje ošetio i opisao pored Starca Milije drugi veliki epski pjesnik sa crnogorskog ševera i glede tog prostora najznakovitijeg imena i prezimena Stojan Lomović:

Kad pogledaš strmo ispod grada:
mutna teče Tara valovita,
ona valja drvlje i kamenje,
na njoj nema broda ni ćuprije,
a oko nje borje i mramorje.

Iza takve ubistvene sile stoje Prokletije, a ispred nje je mogao izdržati samo Durmitor, ljuti, najtvrdi branik. Samo je njega morala da obide.

Mnogo je etimoloških kopalja polomljeno oko tvrdog Durmitora. Njegovo ime je dovodeno u vezu sa latinskim, keltskim, samo ne sa našim jezikom. Od semantičke suštine imena te čarobno lijepe planine udaljio se čak i minuciozni Radoslav Rotković.⁶ A stara slovenska složenica samo što nije bola oči: Дурин(тор) > Дурни(тор) > Дурми(тор). I danas su svuđe u Crnoj Gori a naročito na njenom ševeru veoma frekventne riječi sa značenjem najvećeg stepena tvrdoće i postojanosti: duriti se, durnuti se, drnovan (< durnovan), -ni dur, ni bre, durati, izdurati, a semantika riječi *tor* takođe je više nego očigledna: barijera ili branik. Značenjska suština slovenskog tora ne ogleda se samo u funkciji ograđivanja koju su preuzele kasnije riječi zagrada ili zatvor, već u funkciji barijere ili branika koji svojom strukturom štiti od spoljnog neprijatelja. Od nekadašnjeg Дурин(тор) nakon metateze i zamjene nosnog sonanta *n* dvousnenim ili usneno-nosnim *m* do današnjeg naziva Durmitor nije veliki razmak, ali kad se zanemari jedno od osnovnih onomatskih polazišta - da se imena daju prema najbitnijim i najuočljivijim osobinama označenog objekta, onda i maleni zastor

⁶ Radoslav Rotković, *Jezikoslovne studije*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2009., str. 45.

metateze i jednačenja po mjestu tvorbe postaje nesavladivi branik do najtvrđeg i najpostojanijeg crnogorskog branika Durmitora. I naš Visitor [$(\text{< Висни(тор) < Висин(тор)})$] je : strmi, okomiti (takođe) branik, a (Ko)tor: prostor ili naselje okruženo branikom ili bedemom. Britkost i oporost prirodnih ljepota Crne Gore neodvojivi su od veličanstvenog savršenstva preciznosti crnogorske onimike.

Prilikom ovladavanja balkanskim prostorima naši davni slovenski preci su uočavali njihove najuočljivije komponente, imenujući ih prema obliku, odnosnom položaju ili rasporedu što ga je diktirala njihova prirodna osobenost. Pri tom su imena geografskih figuracija obrazovana na veoma jednostavan način: prvijenstveno opisnim putem shodno pomenutim oblicima i položaju onomastičkih objekata. U početku su se oslanjali isključivo na sopstveni jezički instrumentarij, te je potpuno pogrešno u očiglednom domaćem leksičkom materijalu po svaku cijenu stalno tražiti i „pronalaziti“ komponente sušednih jezika, kako je to do sada činio veliki broj tradicionalnih onomastičara i istoričara jezika. Tako je, na primjer, u autohtonoj crnogorskoj složenici Sutivan još u prvoj polovini prošlog vijeka prepoznat fonetski transformisan latinski naziv Sveti (Sanctus) Ivan, a da čudo bude veće ovakve postavke prihvatili su i referentni predstavnici nauke. Ime donjeg dijela blago izvišenog bjelopoljskog polja Sutivan je očigledna stara autohtona crnogorska složenica koja označava prostor đe se bjelopoljsko polje počinje da spušta. Odatle, od tog ljevkastog blagog nagiba Lim počinje brže da teče. Dakle, ta površ nije nagnuta samo naprijed, već i sa bočnih strana. (Su)tivan znači: spuštan sa svih strana ili saspuštan (sličnu tvorbenu strukturu ima i naziv (su)tjeska: sa obje ili sa više strana sužavana ili tiješnjena, tj. satiješnjena). Na istom fonu je značenje naziva klisure podno

beranske savijene ravnine Tiv(r)an (sa umetnutim *r*) ili narodski Tif(r)an: spuštani. Takođe se sve dotle Lim skoro vuče, a odatle počinje nagib ili spuštanje terena i brži tok vode. Bliskog je značenja i ime lijepog crnogorskog primorskog gradića Tivat: spuštani. Na njegovom prostoru tik uz more završavaju se nagibi od Radanovića i Vrmca.

U nauci je odavno uvriježeno prenatlaženo stanovište da su toponimi na promjene veoma imuna kategorija, pa su čak i nazivani „okamenjenim jezičkim oblicima“. Međutim, kako se sa novim društvenim okolnostima povećavao i stepen civilizacijskih interkulturnih doticaja, i naš toponimski korpus bio je zahvatan stanovitim promjenama. One su se ponekad očitovale prvo na semantičkom planu, dovodeći do neznatnih fonetsko-morfoloških pomjeranja. Eklatantne primjere za pomenute preokrete nalazimo kod imena sa glasom *b* u inicijalnom položaju koja su prvotno označavala kako dugačke nizijske prostrane ravnine, tako i onomastičke objekte na višim kotama. U reonu bjelopoljske opštine zapažamo nekoliko naziva čije današnje značenje nema nikakve veze sa izgledom i osobinama objekata koje označavaju: Bijov grob (na nekim topografskim sekcijama upisan kao Bihov grob), Bihor, Bijelo Polje, Pavino Polje.

Bjelopoljsko polje počev od Obrova pa do Dobrakova ni po čemu se ne doima kao bijelo. Narodska priča o cvjetovima bijele rade je potpuno proizvoljna, tj. tek da se iz prve ruke nečim pruži objašnjenje naziva. Prema smjeni godišnjih doba boje te prostrane ravnine i njenih djelova se mijenjaju, pa i sve da je jedan dio u određenom periodu bio bijel, nije se mogao nametnuti kao konstantna i dominantna osobina za ime. Slično stoje stvari i sa nazivima Bijov grob i Bihor. Niti na lokalitetu Bijov grob ima ikakvih ostataka groblja i grobova, niti ikakvih indicija da ih je ikada bilo, niti ima ikakvih predanja o njima, niti

netimološko *h* u jednom od usputnih varijeteta njegovog imena ima ikakve veze sa navodnim muslimanskim imenom Biho kojim ga „krsti“ novija narodska etimologija kao u slučaju naj-novijeg „pokršćavanja“ imena sela Oluja oblikom Holuja od strane nekih odbornika u bjelopoljskom opštinskom parlamentu, niti on ima ikakve veze sa imenom „baštine Biko u selu Grabovu“ za koju Prijepoljac Ferko Šantić tvrdi da je njegova srednjovjekovna oznaka, te je današnje njegovo ime po tome naučavanju nastalo „transkripcijom“ od navodnog imena Bikob grob,⁷ niti je jasno o kakvoj je transkripciji tu riječ. Sama konfiguracija lokaliteta Bijov grob koji se nalazi severozapadno od Bijelog Polja na granici sa Srbijom ukazuje jasno na njegov prvotni oblik Viov grop u značenju: izvijena groplja, tj. izvije-no uzvišenje humačkog tipa. Pod sličan šareni etimološki čador mogla bi se smjestiti i objašnjenja nastanka imena Bihor koje je po jednom viđenju navodno izvedeno od starosrpske titule peharnik potekle od njemačkog bicher: pehar,⁸ a po drugoj elaboraciji - „ovaj oronim je ilirskog porijekla“ koji se, kako se dalje navodi, može čak - „razložiti na dva formanta: mbi - gur“, što bi u konačnici trebalo da znači: na kamenu,⁹ iako sve jasno upućuje na slovensku genezu ovog imena. Naime, i danas stariji ljudi sa druge obale Lima ovu oblast nazivaju Vior, što jasno ukazuje na značenje kompatibilno izgledu i zemljišnoj strukturi ove visinske oblasti između Berana i Bijelog Polja. Prvo što pada njenom posetiocu u oči je žućkasta boja zemlje u obradivim uvalama. Iako se stanovništvo Bihora prvjenstveno bavi

⁷ Ferko Šantić, *Prijepoljski kraj u XV veku*, Glas Prijepolja, Prijepolje, 1989., str. 57.

⁸ Ismet Rebronja, *Sokratov pas*, Almanah, Podgorica, 2009., str. 161.

⁹ Alija Džogović, *Sandžačka ranobalkanska onimija*, Almanah, Podgorica, 2009., str. 32.

izgojem stoke, značajne prihode ostvaruje i od poljoprivrednih ratarskih kultura, pa čak poneđe i povrća. Bihor ili prvotno Vi-hor, ili narodski Vior (od staroslovenskog xopa -obrađiva zem-lja) označava prostor sa obradivom zemljom na visini. I danas je Bihor najplodniji i najobrađeniji u odnosu na ostale bjelopoljske visinske površi.

Sva prethodno pominjana etimologisanja po simplifikacijskoj načinskoj matrici nalikuju etimologiji imena dvaju mjesta sa crnogorskog ševera -Bijelo Polje i Pavino Polje, a ona upućuje na veoma važno razdoblje u razvoju našeg jezika, na period tur-skog prisustva na crnogorskom prostoru. Fenomen snažnog upliva turskog jezika posredstvom vjersko-socijalnih faktora na ovdašnje jezičke prilike nije valjano istražen. Dok je na struk-turu crnogorsko-albanskog adstrata u nauci itekako obraćana pozornost (Pižurica, Đokaj, Nikčević i dr.), po mnogo čemu bit-nom uticaju Turaka na ovdašnje jezičke transformacije nije dovoljno poklonjena pažnja. Kako to, na primjer, da se izrazito na crnogorskom ijekavskom govornom području javi uprošća-vanje autohtonog ijekavskog izgovora, i to baš isključivo kod govora islamiziranog stanovništva. Ako je uticaj srbijanske ekavice bio geografski moguć u okolini Bijelog Polja , kako to da mu ne podleže tamošnje pravoslavno stanovništvo, i kako je mogao uplvisati ikavski izgovor na području predalekih Plava i Podgorice, i to opet isključivo kod muslimanskog stanovni-štva. Usputno, ako se ima u vidu da je dominacija kratkog uzlaznog akcenatskog udara bila pored ostalog jedan od naj-važnijih faktora za regresivno djelimično asimilacijsko izdva-janje komponente *j* iz dvoglasa *ie*, pravo je čudo da nije kon-statovan izraziti uticaj i turskog akcenta u novonastalim adstra-tnim područjima. Kada se spoljnom presijom naruši autohtoni jezički kontinuitet na scenu stupa lingvistička regresija. U vri-

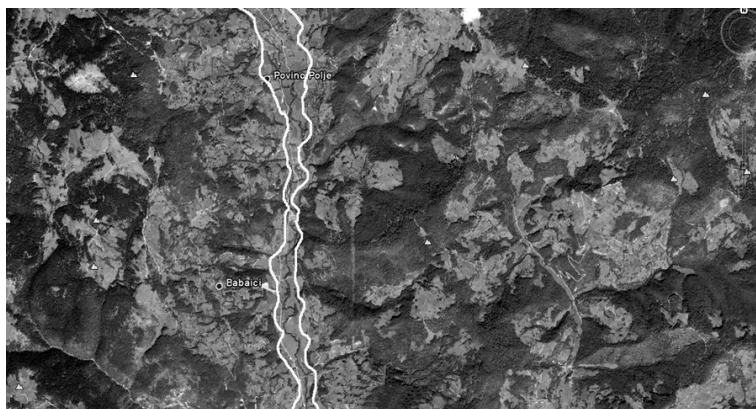
jeme dolaska Turaka mnogo šta je na crnogorskom govornom području krenulo u drugačijem smjeru, pa je i na pojedine elemente nekih toponima kalemljeno i sasvim novo semantičko obilježje. Prvi član starog domicilnog naziva Vijelo Polje ili Vjelopolje u značenju: blago izvijenog ili vito, kakvo je zaista konfiguracijski bjelopoljsko polje od Obrova do Kumaničke klisure (isto ime nosi i rodno mjesto planetarno poznatog poljskog avangardnog pisca i slikara Tadeuša Kantora) uho pridolice je prihvatilo na najneposredniji i najsimpliciziraniji način: kao (B)ijelo Polje. Analogija, dakle, sa upotrebno naročito frekventnim pridjevskim oblikom kao oznakom za boje bila je najbliža i eufonijski najprihvatljivija, a o starini morfološkog cjelinskog izvornika šedoče, kako turski cjelinski transkript Akova (Bjelopolje), tako i oznaka sa ševerne strane početka bjelopoljskog izvijenog polja ili Vjelopolja -Unevina što znači: uvlak koja nije izvijena ili vina, to jest koja je prava, kakva je doista ova njegova ulazna početna ravnina. Kada se još silom poretka administrativno upotrebno zacementira stari naziv imenom novog važnog trgovačkog centra na tromedi Skadarskog, Novopazarskog i Hercegovačkog sandžaka, nakon toliko protoka vremena ne dopire se baš lako do prvobitnog lijepog imena najljepšeg i najplodnijeg parčeta zemlje na surovom pejzažu crnogorskog ševera. Međutim, za noviju onomatologiju ostala je kao jasan putokaz očigledna diskrepanca između značenja imena mjesta i njegovog stvarnog izgleda. Bijelo Polje ni po čemu nije bilo bijelo, osim najviše po eufonijskom doživljaju njegovog lijepog starog slovenskog imena. Nije daleko vrijeme kada će se u pamćenje Vjelopoljaca vratiti autentično ime najljepšeg dijela Limske doline koje su mu davno naštenuli njihovi u svakom pogledu, a naročito u jezičkom vispreni slovenski prađedovi.

Sličnu akcenatsko-semantičku transformaciju doživjelo je i ime još jednog polja na crnogorskom ševeru -Pāvino Pölje. Kada se u odnosu na ostala okolna mjesta formiralo kao gušće naseljenija raskrsnica prema Stožeru, Grabu i pljevaljskoj regiji, današnja skoro varošica Pāvino Pölje preuzela je nekadašnje ime cijele vraneške ravnine uz rijeku Ljuboviđu. Sudeći prema izgledu te ravnine ili dugačkog polja od Slijepča Mosta do podno Kovrena, njegov prvobitni naziv bio je Pāvino Pölje u značenju: uzastopno uvijano ili vijugavo. Isti izgled i morfološko-semantičku strukturu ima naziv divlje loze *Clematis vitalba* -Pāvīt. Ona je uzastopno uvijana ili pāvīna, te otuda i njeno ime Pāvīt. Skoriji etimološki pokušaji glede toga starog toponima, počev od napisa na turskom jeziku u Salnami Kosovskog vilajeta iz 1903. godine pa do najnovijih domišljanja sabranih u knjizi *Vraneška legenda* autora Veselina Konjevića pripadaju istovjetnoj socijalno-ideološkoj etimološkoj matrici.¹⁰ Oni se ne mogu podvesti pod žanrovsku odrednicu legende, budući da su njihovi autori, ne anonimni usmeni pripovjedači, već dobro poznati učitelji, novinari, advokati, prosvjetni inspektori. Priče o „legendarnoj“ Pavi Milikić Konjević Hasanbegović Joksimović Tomašević samo se donekle mogu podvesti pod legende na narodnu. Za onomatologiju su one, međutim, još jedan u nizu relevantnih pokazatelja transformacija toponima, iako, po mnogima, najpostojanije leksičke forme. Toponimi nijesu, kako se vidi, ni približno „okamenjene jezičke strukture“. Mnoštvo je faktora što uslovljavaju smjenu jednog imena drugim izmijenjenim oblikom, ali među njima oni najuočljiviji ne moraju uvijek biti i najuticajniji.

¹⁰ Veselin Konjević, *Vraneška legenda*, Matica crnogorska, Podgorica, 2010.

Izvijeni oblik bjelopoljskog polja ili Vjelopolja
od Obrova do Kumaničke klisure

Uzastopono uvijano (pāvīno) ili vijugavo polje
od Slijepča Mosta do podno Kovrena